

Šedesát – rozprava (těch mladších) s Pavlem Kovářem

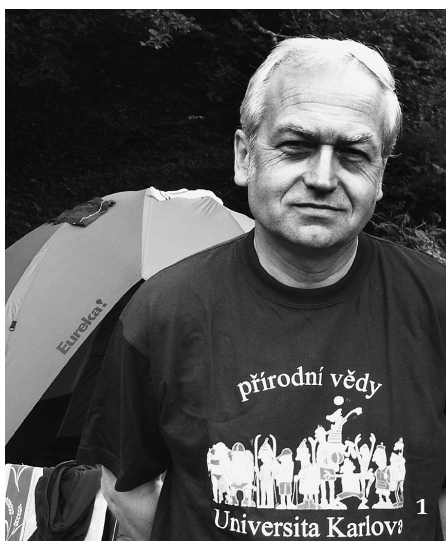
„Způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti v pracovněprávních vztazích jako zaměstnavatel vzniká narozením.“ (Zákoník práce r. 2012, paragraf 10)

Prof. RNDr. Pavel Kovář, CSc., zaměřil svůj odborný zájem na obor geobotanika, tj. ekologická botanika, s přesahem do ekologie krajiny. Po vystudování Přírodovědecké fakulty UK v Praze působil od r. 1975 v Československé akademii věd, nejprve v Ústavu krajinné ekologie a poté v Botanickém ústavu. Od r. 1990 až dosud přednáší a badá na oddělení geobotaniky katedry botaniky PřF UK v Praze, kde se r. 1994 habilitoval a v r. 2002 byl jmenován profesorem. V letech 2000–03 byl vedoucím katedry botaniky a 2003–09 zastával po dvě volební období funkci děkana fakulty. V r. 2000 založil s kolegy Českou společnost pro ekologii krajiny jako národní odnož Mezinárodní asociace krajinné ekologie (IALE) a stal se jejím prvním předsedou (do r. 2004). Od r. 1993 je členem redakční rady *Živy*, v letech 1997–2009 byl jejím předsedou (více *Živa* 2002, 3: XXXV). Otázky k dovršeným 60. narozeninám mu položili čtyři jeho bývalí studenti: Romana Prausová, Petr Sklenář, Petr Dostál a Jaroslav Vojta, nynější kolegové.

Jaroslav Vojta (J. V.): Jak tě ovlivnilo mládí strávené v železničářské rodině? Netoužil jsi být něčím jiným než přírodovědcem?

Začal jsem prostě s botanikou na kolejích. Bylo to tak, že otec – vesnické dítě se zájmem o přírodu, absolvent předválečné obchodní akademie a jako mnoho místních pak zaměstnanec tehdy největšího středoevropského železničního uzlu Česká Třebová – byl amatérským pěstitelům a množitelem dřevin, kterými zásoboval přátele a známé. Protože sám nemohl ve válečné době studovat předmět svého zájmu, podporoval něco podobného u mne. Tak vznikl nápad, abych zkusil jít do Brna na Vysokou školu zemědělskou a v Lednici se specializoval na zahradní architekturu. Jenže do toho vpadl o pár let starší absolvent třebovského gymnázia (za našich časů tříleté Střední všeobecně vzdělávací školy) Leo Bureš se svou ženou Zuzanou, rovněž geobotaničkou, že v Praze na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy se rozvíjí fantastický obor geobotanika – to nejhodnější studium pro zájemce o terénní biologii. Tato navigace vedla k mé první „angažované“ publikaci v roce mé maturity v časopise *Ochrana přírody* (Jsou drobné devastace přírody nevyhnutelné?, 1970). Článek kritický vůči několika případům ničení zeleně a botanických lokalit v místním měřítku probírali pak na národním výboru a zachraňoval mě známý východočeský florista a učitel František Vrbický, nesmírně hodný a respektovaný pán.

Železnice mě ovlivnila i tím, že jsem jako dítě z rodiny zaměstnance drah měl slevu na vlak (a dokonce 10 volňásků ročně třeba k okružním jízdám – po socialistické Evropě, což jsme s kamarády využili – Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko...). Režijní cena zpáteční jízdenky na rychlík Česká Třebo-

1 Nocleh u pastvin ve španělských Pyrenejích (2006)

vá – Praha byla 3,60 Kčs. Takže mi bylo prominentně dáno poznat různé fyto geografické a vegetační okrsky. Slasti černého pasažéra v nákladním vagonu na uhlí jsem si, podobně jako básník Josef Kainar, užíval.

A k úvodní větě: jedním z prvních objektů botanického průzkumu pro mě byl stanovištně pestrý areál česko-třebovského nádraží s jeho překladišti, slepými násypy k údržbě vagonů a točnami lokomotiv. Ohnisko šíření invazních druhů (řekli bychom dnes). Nezávisle zkoumal nádraží další z mých botanických učitelů František Procházka, takže jsme nakonec své materiály spojili a v pardubických Pracích a studiích vyšel v 70. letech náš společný příspěvek hodnotící zjištěné spektrum druhů zavlekaných po dopravní ose z východu na západ (po r. 1989 se převážující

směr otočil). Mezi těmi asi 500 nalezenými taxony byly druhy pro naši flóru teprve objevované a vzácné, o zcela novém nálezu na území státu – strošku rozkladitým (*Lappula patula*) napsal zvláštní článek do časopisu *Preslia* Josef Holub. Ještě později byl na fytoecologickém materiálu, který jsem v nádražním areálu pořídil, postaven metodicky laděný článek sepsaný s Janem Šuspou Lepšem – šlo o srovnání různých způsobů klasifikací a ordinací (viz *Preslia* 1986: 151–163). To už jsem byl v geobotanice, resp. ekologii po uši a rozhodně jsem netoužil být nepřirodovědcem.

Ferrovíatická migrace rostlin, a s ní spojené šíření invazních druhů, se dala od mých prvních nálezu v Podorličí dobře sledovat (*Živa* 2005, 1: 13–15). Ve spojení s herbochronologickou metodou datování struktury populací trvalek v kontextu povodní zasáhnuvších říční nivu včetně její železniční osy vznikla kolem přelomu tisíciletí menší studie (s rukevnikem východním – *Bunias orientalis*) spolu se studentem Martinem Krivánkem. Jinou publikací spojenou s vlivem konstrukčních změn na železnici v Českomoravském meziohří byla po r. 2000 diplomová práce Lenky Jandové (*Journal of Landscape Ecology* 2009).

Petr Sklenář (P. S.): Tvým hlavním oborem je krajinná ekologie. Jak bude vypadat naše krajina za 25, 50, 100 let?

Že můj hlavním oborem je ekologie krajiny, bych viděl jako nadsazené. Mým primárním zaměřením je geobotanika, resp. vegetační ekologie. A teprve po prolnutí s jinými oborovými směry, které do krajinné úrovně promlouvají, lze hovořit o krajinné ekologii tak, jak její základy položili Alexander von Humboldt, Carl Troll a jejich následovníci. Přestože krajinně-ekologické studie vcházejí z různých disciplín, i z těch klasických, pokus o skutečně integrované pole s oborovými akcenty přelévajícími se podle specifických otázek po fungování krajiny v její složitosti, jsem zažíval jen v prvních letech po ukončení studií. Do Ústavu krajinné ekologie, který vznikl z různých pracovišť Akademie věd r. 1971 pod vlivem prof. Emila Hadače (*Živa* 2012, 4: LXX–LXXI), mě přijali v r. 1975.

Roku 1977 začalo stěhování ústavu z Prahy, Řičan a Průhonice do Českých Budějovic podle usnesení předsednictva Ústředního výboru KSČ (z 3. května 1974). Nepochopení kořenů, náplně a oborových cílů na pozadí mladé globální historie oboru působilo od počátečního včlenění ústavu do jihočeského biologického centra potíže. Vleklost stěhování, vyhazovy i spontánní odchody pracovníků a jejich nahrazování kádrovými posilami s hlavní motivací získat byt na budějovickém sídlišti ústavu také nepomohly. Sekvence ředitelů ústavu z nejrůznějších specializovaných oborů v dalších letech a s nimi ode zdi ke zdi se měnící koncepce znamenaly v úhrnu stálý sestup navzdory dílčím cenným výsledkům. Kolem přelomu tisíciletí jsme se s Ivanem Šetlíkem a mezinárodním grémiem hodnotitelů pokusili při hodnocení akademických ústavů přispět návrhem doporučení k obrácení trendu. Jihočeské zakletí však bylo jakoby nezrušitelné. Po ještě pozdější epizodě přejmenování instituce v r. 2005 do nejobecnějšího možného

názvu, leč přijatelnějšího pro deklarování sounáležitosti s biologickými ústavu (Ústav systémové biologie a ekologie) byly zbytky původní vědecké instituce dále „zeštíhlovány“ a s transformačním přesunem do Brna někdejší pionýrský reprezentant dnes světově respektovaného směru krajinné ekologie v Česku r. 2010 zanikl.

Krajinná ekologie mě institucionálně jaksi mýjela: pod tlakem příliš mnoha faktorů v průběhu „vymisťování“ mateřského ústavu jsem přešel do Botanického ústavu Akademie věd. V předtuše neveselého osudu oboru ekologie krajiny jsem se nejprve pokusil alespoň v menším měřítku založit jinou platformu v podobě sekce krajinné ekologie na půdě Československé botanické společnosti. Tehdejší předseda ČSBS Slavomil Hejný to nakonec podpořil s tím, že spolugarantem bude Věroslav Samek. Sekce v r. 1988 vznikla a nějakou dobu vyvíjela poměrně pestrou činnost. Po r. 1989 se vše měnilo a otevíraly se šance na mnohostrannější aktivity. Po nelehkém období s vyvrcholením v pořadatelsví mezinárodní krajinné-ekologické konference v Praze (1998) jsme s kolegy z různých institucí založili novou vědeckou společnost, která se zároveň s obvyklým statutem (občanské sdružení) stala národní odnoží Mezinárodní asociace pro ekologii krajiny (2000) a začlenila se do Rady vědeckých společností ČR. Dnes pořádá ročně řadu akcí, zejména pro mladé adepty, má za sebou další konference včetně druhé mezinárodní s širokým zahraničním zastoupením (2010), vydává pátým rokem vědecký časopis s mezinárodní redakční radou a zvedající se úroveň i zájmem o něj. Přestože podpořila a podporuje několik grantových projektů, nemůže nahradit standardní činnost vědeckého pracoviště s přesnou oborovou náplní.

Předpovídat změny v krajině na čtvrtstoletí nebo i dále dopředu se nedá. Na podobné záležitosti býval Prognostický ústav „staré“ Akademie věd, jehož osazenstvo se po zrušení instituce vrhlo do politiky a dodnes zaplavuje v soustředných kruzích ohniska státních finančních toků v partajním rozptýlení od norných stěn u Vltavy až po Hrad. Patrně proto, aby svou činností popřeli, co kdysi prognózovali. Kdybychom uvedli třeba krajinářské vize, které se vyrojily v „zeleném“ publikačním boomu 60. let 20. stol., a srovnali je se současnou realitou po uplynutí 50 let, může to být poučné. V řadě titulů se předpokládal hromadný útěk lidí z venkova do superměstských „galaxií“ a městská zástavba měla jít požadavku urbánního „komfortu“ naproti a začít v krajině převládat (např. M. Ragon: Kde budeme žít zítra, Mladá fronta 1967, překlad z francouzského originálu z r. 1963). Extenzivní doprava byla označena jako mrhání, decentralizace funkčních okrsků v souvislé zástavbě měla šetřit čas, auto bylo největší zlo spotřebovávající cenné pohonné hmoty využitelné jinak – a dnes, po půl století, lidé preferují bydlení ve venkovském nebo suburbánním prostoru, ovšem dojíždějí daleko za zaměstnáním, o které je nouze, a těžká doprava zboží třeba z Austrálie do Evropy ničí zemský povrch i „nadpovrch“. Ekonomicky se to vše vyplatí. Ekologická kritéria pro dobové fenomény, jako je

expanze „suburbánní kaše“, málokdo bere vážně (tematiky jsem se dotkl v několikaleté srovnávací studii vývoje dvou přípražských modelových území; Landscape and Urban Planning 1995, 32: 137–151). Normy využívání dnešní krajiny, která je u nás hlavně skladištěm, nevznikají coby odraz poznání krajinné-ekologických vztahů, jež by byly předmětem seriózního monitoringu a bádání. Jak už bylo výše popsáno, výzkumné instituce takto oborově konstituované krachují, protože nastavení „provodu vědy“ nahrává jiným, méně složitým a redukcionisticky vedeným oborům. V tom kontextu upřednostňované omezení předmětu na „nosný“ aspekt fungování krajiny, např. „ekologické energetiky“, se vůbec s krajinnou ekologií nemusí protnout – vyvezeme na kopec a na jeho úpatí vidíme rozsáhlé pole „fotovoltaiky“, za ním po úbočích protějšího hřebene nedozírné plochy žlutě kvetoucí řepky, pěstované na „zelenou naftu“, a na horizontu špalír větrných elektráren. Co na to Evropská úmluva o krajině, ležící kdesi v šuplíku ministerstev? Sice souhlasím s Václavem Pačesem v interview (Věda v Čechách po 20 letech, Academia 2010), kde mu kladu otázku po příčinách neřízenosti, leč zřízení naší krajiny, a on odpovídá, že za vše může nezralá demokracie a zcela volná ruka trhu. Ale nesouhlasím s bagatelizací absence Ústavu ekologie krajiny a neexistencí jiných podobných subjektů. Vztah obecné a aplikované vědy je u krajinné ekologie stejně těsný, jako např. u organické chemie zviditelněné u nás Antonínem Holým – teoretikem, který našel odbytiště výsledků se všemi zpětnými vazbami ve farmaceutickém byznysu, jen charakter onoho odbytiště se po oborech liší. Česká krajinná ekologie stěží najde „kupce patentů“ v Americe, leda když bude geniálně teoretická, ale při její současné (ne)podpoře za předchozího přidružení socialismem bude spíše jen teoreticky „geniální“.

J. V.: Zdá se mi, že v současné krajině rychle mizejí drobné detaily, malé

biotopy jako mokřady, staré sady, meze a krajina se stále homogenizuje. Pozoruješ podobný jev? Je na tom v tomto směru tvé oblíbené Polabí jinak než tvé oblíbené Poorličí?

Jako generaci narozenou do socialismu nás režim vzdělával jinak docela zajímavou dětskou edicí naučných „kukátek“ (miniknižky nahlížejíci do různých oborů) a vzpomínám si na jednu, která se jmenovala Obří, kteří hory boří, zem přestavují. Byla o co největších strojích se silou měnit a zpracovávat všechno možné, v důsledku hlavně krajinu. Lidské opájení se mocí tvořit „všecko veliké“, trvá bez ohledu na režim. Unifikace na jedné straně a fragmentace krajiny jako druhá strana téže mince ničí i nás uvnitř, ztrácíme smysl pro souvztažnosti a pro míru věcí. Mimo jiné.

Je pravda, že dodnes „pendluju“ často mezi Polabím a Poorličím. Ale s oblíbeností kraje ses do černého úplně netrefil: mezi oběma se rozkládá fytogeografický okres Českomoravské mezihorí, jehož podokresy (a některé přilehlé okresy) jsem kdysi pod kuratelou E. Hadače vymezoval a pojmenovával pro vznikající fytogeografické členění, jehož mapa je vložena do 1. dílu Květeny ČR (v době edice ještě ČSR). Mezihorí dostalo nejvíce zabrat za „reálného socialismu“, kdy se masově meliorovalo (nejen na loukách, ale až do lesa, protože za „zušlechtěnou“ plochu se braly dotace). To vše ve jménu soběstačnosti v produkci obilí (jež se tajně vyváželo do Sovětského svazu, někdejší ukrajinské „obilnice Evropy“ zdevastované sovětskými metodami správy). Dna říčních niv v kaňonech řek a potoků zařízeníých do převážně opukového podloží byla v době 70. až 80. let hodně poničena a zmizely mnohé biotopy tůní, mokřadů, bazilních slatin apod. Dnešní podnikání ve velkém je však členitým terénem dost účinně omezeno a novými problémy jsou spíše spontánní zarůstání „kulturní divočinou“ a šíření invazních druhů. Nebezpečím jsou velké dopravní stavby ve jménu nové modly – rychlosti. Rezistence tohoto

2 V Andách na lokalitě endemické klejovky *Espeletia pycnophylla*. Volcán Chiles při hranici Ekvádoru s Kolumbií. Vpravo P. Sklenář

3 P. Kovář byl v letech 2004–10 prezidentem Mezinárodního filmového festivalu o životním prostředí, přírodním a kulturním dědictví Ekofilm. S moderátorem ročníku 2009 J. Duškem a studentkou organizátorkou akcí na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích A. Benedovou. Foto L. Sváček

typu krajiny je však přece jen větší než u tradičních nejurodnějších oblastí ČR.

Romana Prausová (R. P.): Jaké pozitivní a negativní změny ve vztahu mezi ochranou přírody a vědeckým poznáním jsi zaznamenal za dobu působení v oboru?

Do ochrannářských aplikací současnosti se promítly principy fungování biologických populací, genetiky a fylogeografie, poznatky o mezidruhových závislostech v interakční ekologii společenstva, prostorové aspekty vymezování chráněných kategorií – např. ostrovní biogeografická teorie, zásady managementu založené na roli disturbance a dalších dynamických režimů v přírodě... Přinášejí je do praxe univerzitní odchovanci dobrých ekologických škol (zcela jistá záruka pozitiv to ovšem být nemusí, pokud jim občas selže selský rozum). Negativem může být absolutizace jednostranného pohledu „geniálního“ přírodovědce na velké územní škále, pokud je podceněn víceoborový fundament krajinné ekologie coby nepěstovaný směr uvažování. Zobecnující formulace je tu ošidná, protože namíchání důrazů a nástrojů dílčích disciplín se bude v drtivé většině případů lišit podle konkrétních geografických souřadnic. Ale v ochraně přírody v tom nejobecnějším smyslu mě trápí jiná věc. Stále více se rozevírající nůžky národní a mezinárodní legislativy. Plyne z toho složitost a konfliktnost.

J. V.: Známé jsou zejména tvé studie primární sukcese na odkalištích, věnuješ se však i dalším tématům, např. dřívější studie atmosférické depozice polutantů, interakce mravenců

a rostlin, vegetační fenomény v okolí vulkánů And, ekologie lučních zátopových niv, plevelová a invazní ekologie nebo sekundární sukcese na polích. Považuješ široký záběr za ideální profil geobotanika, nebo je výhodnější specializace?

Čím se jedinec ve vědě zabývá, je skoro vždy průnikem zájmů a možností. A taky koncepcemi zaměstnavatelských pracovišť, s případným „dovezením“ témat z navštívených zahraničních institucí. Mou věrnost prvnímu pracovišti narušil politický zásah do kultury i vědy vnesením ideologické manipulace s provozem vědy, který ztratil přirozenou vývoje (vymístění převážné části inteligence z Prahy jako odveta za Pražské jaro 1968). V případě Akademie věd ale peníze na delimitaci oborů do krajských měst vážly, takže plné realizace se dočkalo pouze jihočeské biologické centrum v Českých Budějovicích. Protisměr mé životní trajektorie pak vedl přes různé instituce a týmy tematickými zastávkami, jak jsi je jmenoval. Každý další badatelský okruh však mohl čerpat z předchozího, pozměňoval se úhel pohledu, organizační hladina objektů a s tím také metodické přístupy. To jsem ještě netušil, jak užitečné to bude později při „učitelování“, což v mém případě nastalo neplánovaně po r. 1989.

Z hlediska dnešní efektivity vědce hodnocené podle metodiky Rady vlády pro výzkum, vývoj a inovace tohle asi ideální není, daleko příznivější kariéře je specializace a redukcionistická analytika směrem dovnitř modelového objektu (rostliny, buňky, genomu...). Povahu ekologie ale udává její prostorové a časové zacílení na hierarchii vyšších měřítek (scaling) celého zemského povrchu a do minulosti. A jako terénní obor studuje především zákonitosti diferenciace a různotvárnosti života (zatímco laboratorní vědci se snaží odhalovat spíš to, co život sjednocuje – univerzální principy na co možná nejnižší úrovni). Změny geobotanických témat člověka zavvedou na různá místa a pracoviště ve světě, což je pro rozvíjení a předávání zkušeností nezbytné. Ať už to byl projekt konstruování „zeleného pásu“ severní Saharou, reprezentující „ekologii extrémů“ (Alžírsko), nebo projekt studující nezelené parazitické plevely ve Středozemí, tedy ekobiologie

důležitá pro interakce s plodinami (Egypt), nebo delší stáž s výzkumem čistící role různých typů liniové zeleně v okolí zdrojů dusíku (Velká Británie) – odevšad se slévala oborová i lidská zkušenost od jednoho inspiračního a kvalifikačního proudu. Takže asi proto jsem se nedlouho po vzniku grantových agentur v ČR mohl odvážit koncipovat návrh projektu pro GA ČR zkoumajícího vegetační kolonizaci různých starých vulkánů v tropickém vysokohoří (jihoamerické Andy). Vyšel. Nevím, jestli vůbec existuje (zda je přípustný) pojem geobotanik-specialista – i když každému naturelu vyhovuje různá šíře záběru.

R. P.: Které botanické disciplíny mají podle tvého názoru perspektivu pro budoucí generace a které jsou dnes za zenitem?

Nejsem stoupencem takového cejchování. Zavání i účelovým zneužitím v boji o peníze na vědu – v předchozím režimu vrchnost rozhodla o dělení na obory progresivní a útlumové. Dnes v podobném smyslu byrokratům ovládajícím financování vědy dokonale pomáhá hodnotící metodika vědy („kafemlejnec“) a činí to tak „objektivně“, resp. na tak obecné úrovni, že ignoruje odlišnosti oborů, tradice, časopisecké zázemí, vývoj oboru v našich podmínkách atd. Velmi snadno lze zlikvidovat disciplínu, která se takzvaně přežila, ale nikdo neví, zda třeba při nejbližší, dnes nepředvídatelné přírodní katastrofě nebudeme právě její výsledky potřebovat.

J. V.: Je nějaké další téma, které tě v poslední době zaujalo a chystáš se mu věnovat?

Rozhodně mě zajímá aplikační propojení novodobých technik, např. průtokové cytometrie, do geobotanických otázek. Např. u skládek industriálních materiálů, které jsou jakýmsi terestrickými ostrovy v krajině s vnitřním (extrémním) prostředím. Je jistě smysluplné se ptát, jaké vlastnosti umožňují rostlinám kolonizovat nepříznivé prostředí deponií a jaké vlastnosti „zabrdí“ jiné rostliny vně hranic těchto ostrovů. Leccos už dnes víme, ale dá se hypotetizovat, že může být důležitá též velikost genomu – první skupina (druhů v rámci rodu) by mohla při dobývání „ostrova“ uspět s genomem malým, zatímco skupina těch druhých by „byla spokojená“ s genomem větším (je tu otázka, na jaké taxonomické úrovni bude hodnotitelná variabilita). Pokud testování takovou hypotézu potvrdí, jakou roli pak daná skutečnost může hrát v seskupování do porostů iniciálních sukcesních stadií? Jak to ovlivní další sukcesí, přetrvávají v ní stejné vlastnosti genomů jako u pionýrských rostlin? Do jak pokročilého stadia sukcese (je klíčovým faktorem substrát nebo dosažené stadium sukcese)? Atd.

P. S.: Krátce po listopadu 1989 ses vrátil na svou „domácí“ fakultu, kde působíš dodnes. Co tě přivedlo k návratu na akademickou půdu univerzity?

Do značné míry „lidský faktor“. Apely geobotaniček Jiřiny Slavíkové a Jany Osbornové Kosinové, jimž se podařilo udržet geobotaniku na katedře i za velmi nepříznivých výkyvů za normalizace, kdy po vyhození

Jana Jeníka a Jarmily Kubíkové hrozila oboru likvidace. Posledně jmenovaní byli po r. 1989 rehabilitováni a vrátili se do aktivního života katedry. Pro mě rozhodování nebylo lehké, jednak při vědomí, že k obnově poměrů na geobotanice byli vyzváni další absolventi, jsem předpokládal, že se objeví někdo, kdo nečekal na nic jiného než na tuto příležitost – dal bych mu přednost. A opustit po pěti letech koncepčního usilování tým s experimentálně laděnou tematikou (vztahy plevelů a polních plodin), kdy se mi podařilo pro průhonické pracoviště Botanického ústavu prosadit rozvoj investičního zázemí (nákup klimaboxů, analytických sad laboratorního vybavení atd.) a publikační výstupy začaly narůstat, také nebylo jednoduché. Rozhodnutí nastoupit 1. března 1990 v roli asistenta (v téměř 38 letech) na katedru bylo výslednicí množství vlivů, které by se daly shrnout do slova výzva.

R. P.: Jak vnímáš úroveň současných studentů přicházejících studovat botaniku a jejich následně uplatnění po absolvování studia?

Studentský živel je v podstatě stále stejný – v tom, že citlivě reaguje (zpravidla opozicí) na nějaký establishment, příliš vnučovanou metodu, necitlivosti vůči tomu, co studenti zrovna pálí. Za sebe musím říct, že právě tohle je životazáchovný prvek, který člověk na půdě univerzity ocení teprve s ubíhajícími lety. Je pak pochopitelné, že se střídají vlny liberálně revolučních studentů, pak zase ročníky demonstrující příklon ke konzervativním hodnotám, resp. kruhy kojících matek s otci po ruce vždy přítomných na přednáškách a seminářích i s domácím psem. Neschopnost státu se projevuje v čím dál nižší stabilizaci učitelských sborů na středních školách, nedostačující kvalitě a zájmu vyučujících a tím menší připravenosti uchazečů o vysokoškolské studium. Nerad bych se dopouštěl příliš odvážného zobecnění, protože na přírodovědě máme pořád dost kvalitních studentů, i když určité jednostrannosti zaznamenat lze. A v uplatnění – navzdory absenci systémových statistik – můžeme říct, že absolventi jsou úspěšní, a pokud se rozhodnou odejít z oboru, náš typ vzdělání jim spíš pomůže, než by je handicapoval.

Petr Dostál (P. D.): S tvou ženou Marcelkou jste iniciovali dlouhodobý výzkum vlivu terestrických mravenců na luční vegetaci ve Slovenském rudohoří. Pokud se nepletu, vůbec první záznamy mravenišť vznikly během vaší svatební cesty. Později se na lokalitu Obrubovaneč vrátilo několik studentských exkurzí, aby zde postihly dlouhodobé změny kolonií mravenců a vegetace. Měli jste na počátku bádání představu, jakým směrem se bude práce vyvíjet? A jak vlastně nápad na zajímavý vědecký projekt, kterým sledování ve Slovenském rudohoří bezesporu bylo, vznikl?

No, nevím, to jsme u memoárové literatury... Evokuje mi to úvodní Jardovu otázku, protože prvních 10 let jsem prožil na nádraží, kde dědeček, zastupující přednostu stanice, měl svou zahrádku na rajčata a fazole. Asi tak tříletý jsem tam objevil, jak

jsou mravenci krásně experimentálně manipulativní: stačilo přemístit placaté kameny a oni se ochotně pod ně stěhovali. Kromě toho do hnízd nosili – podle období roku – semena tu violek, tu dymnivky žluté z přilehlé zidky... Ptáš se ale na námi mnohem později studované pastviny. Ano, byla na nich mravenčí kupa vedle kupy a objevili jsme je na geobotanickém trampu v mladé sestavě dnešních předních botaniků v r. 1978. Za rok jsme se tam s mou nastávající na řadu dní vrátili do opuštěné salaše poblíž osady Sihla. Moje žena právě ukončila studia na geobotanice prací o roli půdního fosforu v genezi vegetace. Takto kvalifikovaná se vrhla mezi mravence. Vertikála je její prioritní dimenze, na rozdíl od mé horizontály cestujícího pozemšťana. Takže jsme především kopali profily půdou (i dnes, víc než 30 let později, se nejvíc věcí v domě, kde bydlíme, přenáší neustále ze sklepa do vyšších pater a naopak). Hluboko pod povrchem pastviny jsme objevovali rozsáhlé prostory, kde měli mravenci zásoby semen rozrazilů nebo obilek trav – těch rostlin, které častěji rostly v nadzemních mravenčích stavbách. Analýzami textury půdy v různých hloubkách pod mraveništi a jinde jsme zjistili, kolik jemných částic vynesli nahoru na temena svých kup a jak výrazně celkově zasahovali do půdotvorného procesu.

Tehdy jsem o tom tolik nepřemýšlel, ale pozdější životní realita naznačila, že každý z nás měl trochu odlišné motivace zabývat se mravenčími aktivitami, a také si něco jiného z toho odnesl. Sociální pospolitost mravenců s dalšími složitými vztahy k jiným živočichům konvenovala mě ženě v hodnotové přilnavosti k něčemu vyššímu, než je poměrně malá základní jednotka rodiny, která mantinely svého fungování poněkud tísni. Mě fascinovala vícestanná role protějšků ve vztahu rostlin a mravenců, a odtud začalo spontánní generování otázek, do nichž každý nový poznatek vyústí. Nakolik mravenci zasahují do utváření životních adaptací či strategií rostlin a do formování společenstev, jsem si snad nejvíce uvědomil v tropech během projektu v Ekvádoru, kde nížinné deštné lesy horní Amazonie s obrovskou diverzitou vzájemných adaptací početných druhů mravenců

a ještě početnějších druhů rostlin stojí na jedné straně, zatímco vysokohorské formace andských páramos s absencí mravenců na druhé – ty jsou totiž determinovány primárně jinými faktory a konstruovány jinak.

Na počátku našeho zkoumání „mravenčích pastvin“ jsme nemohli ani tušit, jak se vše vyvine – to bychom museli předvídat, že za 10 let dojde k sametové revoluci, že přeběhnu z Akademie věd na univerzitu a že se tam sejde konstelace lidí, které tyhle zárodky bádání zaujmou. Tím už je trochu řečeno, jak podle tvých slov nápad na zajímavý vědecký projekt vzniká: Přerušíme tradici „cestovních“ exkurzí a proložme je pobytem na jednom místě, jež nabízí ekologické zajímavosti, z nichž bychom mohli pro studenty vytěžit trénink v řadě metod měření a sběru dat a v konečném výstupu i jejich zhodnocení do publikovatelné podoby. Teď bych měl jmenovat všechny zasluhující – ale to už proběhlo u sumarizujícího článku na „mravenčí“ téma v minulém Živě (2012, 4: 205–209).

Faktem je, že mé nadšení trvá a zkoumání interakcí mravenců a rostlin přenesené do jiných prostředí, naposledy na nehostinné průmyslové deponie, odolávající po desetiletí přirozené sukcesi vegetace, neustále překvapuje.

R. P.: Do jaké míry považujete spontánní sukcesi za nejvhodnější metodu obnovy vegetace na poškozených stanovištích?

Do té míry, jaká v každém konkrétním případě umožní ušetřit náklady na běžnou rekultivaci, dosažení maximálního možného stupně podobnosti k ekosystému, který byl na místě předtím a dlouhodobě fungování taktó vzniklé „přírody“. Když spontánní sukcese odumře, nezříkal bych se asistované, a když je zátěž prostředí natolik silná, že vše předchozí selhalo, pak asi musí nastoupit ekologické inženýrství.

P. D.: Znám tě jako badatele, který považuje terénní pozorování jevů za životní nutnost pro vědu (ostatně jsi to zmínil v Živě 1993, 1: 22). Nicméně se nemůžu zbavit dojmu, že současná věda nutí spíše k experimentálním přístupům a pozorování se odsouvá na vedlejší kolej. Myslíš si, že observační přístup může i dnes přinést nové zásadní téma pro rostlinnou ekologii?

Ve stejném textu – seriálu o ekologii, kde mě cituješ – se pak dál o pokusech hovoří. V tom smyslu, že jsou nezbytné k testování hypotéz a k tomu, abychom se vyvarovali zdůvodňování *a posteriori*. Důraz na dobré pozorování, resp. na talent při odhalování vztahů v okolním prostředí, tu nekladu ve smyslu protežování, ale podle mého názoru je důležité pro další odvíjení úvah a volby postupů – má tedy stát na začátku. (S intuicí pro vidění a spojování věcí v přírodě se člověk rodí, ale je stejně klíčové absolvovat terénní školu s učitelem odpovídajícího formátu, a takové osobnosti naše generace zažila – někteří stále mezi námi chodí – vzpomeňme třeba Vojena Ložka.) Bez tohoto pozadí vnímavosti bývají často kladeny otázky banální až absurdní a navzdory dokonale voleným metodikám, které zvládají velká množství dat, jsou pak občas výsledkem pouhé triviality anebo dokonce nesmysly (depresivní je, že dnes

4 Projekt ekologie obnovy v 90. letech 20. stol. na rudním odkališti Chvaletice, který byl součástí dlouhodobého výzkumu kolonizace a sukcese toxických substrátů v krajinné organismy.

5 Se studenty na úhoru v krasovém závrtu poblíž Svaté Heleny v rumunském Banátu (2012), kde se v rámci projektu Evropské unie studují procesy související s udržováním vysoké biodiverzity na opuštěné půdě.

už běžně najdeme recenzenty s podobným „mechanistickým“ přístupem, kteří logicky shledají zpracovaný článek za průchozí podle všech soudobých formálních kritérií a pustí ho do tisku; spíše náhodně, třeba při syntézách tematicky spřízněných prací, se občas přijde na to, že data byla špatná, slitá z nerovnocenných databází anebo neodpovídala položené otázce, v extrémním případě byla dokonce zfalšovaná).

V našem oborovém spektru bych neztracoval např. fytoecologii, ve své době spíše praktickou nauku vedoucí k mapování nebo k indikaci vlastností prostředí (tento význam byl po posunu k formalizované klasifikaci společenstev potlačen, takže dnes už u nás ubylo lidí, od nichž se kvalifikovaně dovíme, co dotyčný porost vypovídá o podmínkách a historii místa). Měl jsem štěstí na (dohromady tři) diplomové konzultanty – dvě svérázné lůkařky, Emilku Balátovou Tuláčkovou a Denisu Blažkovou, kde každá jiným způsobem viděla ekologické procesy skryté za „hotevým“ lučným společenstvem. První zejména pod zemí a ve fyto geografickém rozměru, druhá ve vlastnostech interagujících druhů a dynamice porostu. Třetí byl experimentátor v záležitostech znečištění Ivan Hajdúk – navedl mě právě k manipulativním pokusům, o nichž se zmiňuješ, jelikož část mé zadané práce souvisela s dopady průmyslových odpadů na rostlinstvo. To se začínala psát 70. leta 20. stol.

Tehdy v té syntaxonomicko-ekologické části studie jsem narazil na obtíž zařadit v první fázi některé snímkové soubory, potažmo nižší jednotky polabských nivních luk do systému, který vybudovaly generace fytoecologů. Diagnostické druhy se občas chovaly jinak, kombinovaly se s cha-

rakteristickými druhy jiných vyšších syntaxonů – prostě některé porosty zůstávaly jakoby nezařaditelné, na pomezí řádů až tříd. Když jsem si vynesl do časové řady jeden z klíčových determinujících faktorů luk v nivě – průtok v řece coby korelativní ukazatel kolísání hladiny podzemní vody, potažmo zaplavení – ukázalo se, že v řádu desetiletí už neplatí silná každoroční pravidelnost ve vodní kulminaci, a naopak v přísušku. Cykly byly od dob meliorací a břehových úprav rozkolísaně víceleté. To muselo vyústit v jistou selekci genotypů druhových populací taxonů, které charakterizovaly základní nivní společenstva, a ovlivnit i mezidruhové vztahy. Jak? To by byla třeba jedna z otázek pro dnešek, kdy do instrumentální výbavy botaniků vstoupila cytometrie nebo analýzy DNA a mohl by z toho vzejít zajímavý příspěvek k populační biologii, resp. k její genetice. Podobně má smysl se ptát, jak se projeví jiná frekvence a intenzita stresu nebo disturbance u rostlin s odlišnou velikostí genomu. Jak tato vlastnost určuje výběr druhů pro kolonizaci těch či oněch stanovišť.

To vše má teoretické i praktické dopady. Je to tematika mezi dvěma hodně viditelnými a přitom si protřečícími směry: na jedné straně formalizované klasifikace společenstev, jejíž užívané softwarové programy staví na předpokladu kontinentálně fixních a biologicky neměnných diagnostických druhů, a na druhé straně „biologie invazí“ předpokládající velkou a vyvíjející se dynamiku chování rostlin vpadajících do společenstev z jiného kontinentu. Zdá se ale, že reflexe rozporu se začíná projevovat při studiu invazibility a role regionální zásoby druhů. U zmiňovaných luk se však ukázal problém, zda po desítkách let lze ještě tehdy sledované porostní typy najít. Můj diplomant a dizertant Tomáš Černý „lukařil“ ve stejném území po téměř 30 letech a zaznamenával v dřívější většině už jen druhově ochuzené fragmenty luk na pozadí rozorané zemědělské mozaiky. Snad jsem ale naznačil, že observačně získaná znalost reálií, zde zjednodušeně označitelná jako popis porostů s jejich proměnami v čase a prostoru, nejlépe inspiruje k tvorbě plodných domněnek, s nimiž se naše experimentální hravost dá rozvíjet.

Když mě v době začátků studia tvého ročníku napadlo navázat na dřívější projekt výzkumu parazitických plevelů (záraz) v interakcích k plodinám ve spolupráci s kolegy v Káhiře, byla v tom také motivace více využít experimentální metody. Zajistě si vzpomeneš na návštěvu Egypta, k níž jsem tě jako studenta s vizí na „plevelářské“ téma diplomové práce přizval, kdy ale později založené pokusy v univerzitní Botanické zahradě Na Slupi zkrachovaly na nespolehlivosti personálu v zajištění alespoň základní obslužnosti v době nepřítomnosti experimentátora – nezbylo než zcela změnit diplomové téma.

P. S.: Měl jsi možnost setkat se a spolupracovat s řadou velikánů české (geo)botaniky, které mladší generace zná často už jenom z vyprávění.

Kdo z nich tě nejvíce ovlivnil?

Některá jména jsem zmínil, ale nedá se říci, že bych zůstal u jednoho dominantního vzoru, měl jsem vždycky tendenci poznávat různé osobnosti a snažit se pochytit, o co byly ochotné se podělit. Kromě toho mi některé vlivem dobových okolností „unikaly“ – na pražskou jeníkovskou geobotaniku mě nalákali přátelé ze starších studentských ročníků a když jsem byl do Prahy navzdory nepříznivému kádrovému profilu přijat, tak v mém druhém ročníku na fakultě museli z politických důvodů odejít osobnosti oboru, J. Jeník a J. Kubíková. V ročníku třetím se sice Jiřina Slavíková pokoušela dojednat mi téma diplomky (dynamika pasekové vegetace) už pod externím vedením J. Jeníka, kterého mezitím přijali v Botanickém ústavu ČSAV, ale ten, patrně pro jině starosti, odmítl. Skončil jsem proto v loukách Polabí a v těžbou zdevastovaných Chvaleticích. Dneska jsem tomu rád, protože tady se rodila témata později celoživotně dotýkané ekologie obnovy a sledované plochy tam mám dodnes. Přes jednu z diplomních konzultantek, již zmíněnou E. Balátovou, jsem se dostal k brněnské skupině ekologických botaniků, vedené Milenou Rychnovskou. Absolvoval jsem v Brně v těch časech povinnou studijní praxi a přitom poznal řadu lidí, kteří pracovali na projektech Mezinárodního biologického programu (IBP), později Člověk a biosféra (MAB; mokřady v okolí rybníka Nesyt, travinné ekosystémy vysočiny u Kameniček) – např. Honyho Květa, Blanku Úlehlovou, Janu Jakrlovou, Vlastu Jankovskou. V Praze na botanice zatím nastoupil jako asistent Marcel Rejmánek, který vnesl do výuky svěží vítr kvantitativních metod a mimo oficiální curriculum zval na besedy se studenty pestrou škálu osobností z různých oborů přírodních věd.

První kontakty s botanickou obcí vznikaly ale přes Československou botanickou společnost (ČSBS): její floristické kurzy a pravidelné pondělní přednášky v Benátské. Hned po maturitě, kdy ještě nebylo jasné, zda budu, či nebudu přijat na fakultu, jsem absolvoval floristický kurz v Lanškrouně. A vzhledem k tomu, že část exkurzí procházela mně známým územím, Jindřich Houfek, Vladimír Skalický a Bohumil Slavík coby vedoucí kurzu mně, naprostému elévovi, svěřili (spolu)vedení vybraných exkurzí (se Stanislavem Kučerou a V. Skalickým). Ze soutěže Natura

Semper Viva jsem relativně slušně znal např. ostřice a věděl o lokalitách vzácných mokřadních nebo subxerothermních druhů. Poznal jsem tu kromě už jmenovaných Josefa Holuba, Františka Mladého, Bohdana Křísu, Jindřicha Chrtka seniora, Emila Hadače, Jaromíra Sofrona, Zdeňka Černo-horského, Josefa Dostála a „duchovního strážce“ Společnosti, jejího tajemníka Adolfa Morávka.

Přednáškové sešlosti ČSBS bývaly v té době přitažlivými diskuzními fóry, trumfovali se tu každý svým stylem – matematicky přesný Z. Černohorský, nevyzpytatelný S. Hejný, pronikavě bystrý a zároveň sofistikovaný Bohdan Slavík, razantní J. Jeník, tichým hlasem pomalu hovořící František Němejc, bodrý Zdeněk Kropáč, zarputilý Jaroslav Moravec, pragmatický Karel Kopecký a jiní. Byla to plejáda vyhraněných typů. Z geobotaniků, kteří prožili obě světové války, mi imponoval Miloš Deyl – jak občanskými postoji, tak náhledy na vývoj oboru (známé jsou jeho studie o vegetaci, půdách a klimatu Pop Ivanu, nebo o rodu pěchava – *Sesleria*). V době mých studií publikoval obsáhlý „provokativní“ rozbor klasifikačních metod v geobotanice (*Preslia* 1974: 74–88) a měl na to téma v ČSBS přednášku: vše vzbudilo rozruch. Nevím, jestli v dnešní internetové době někdo ještě vydrží souvisle přečíst takový text, ale při pohledu do něj – i po dlouhém odstupu, kdy se změnila prioritní diskuzní témata – zjistíme, že v jiném kontextu jsou některé pasáže možná aktuálnější než tehdy.

R. P.: Které negativní trendy ve vědě bys změnil?

Trendy, které měly být ve vědě už 23 let opačné, ale přitom stále pokračují hrůznou měrou dál – formalizace, byrokratizace, ideologizace, glajchšaltizace osobnostních typů selektovaných vnějšími tlaky, vyhrčená loktařina, účelové vymyšlení nástrojů pro byrokraty, které umožní některé obory v nekalé konkurenci „utlumit“ a favorizovat jiné. A znechucování tvorby z radosti – vším výše jmenovaným.

Existují směry a lidé, kteří v nich pracovali, trénovali v historii už podruhé. Nejsem sám, kdo (asi 10 let, ještě na půdě Akademie věd) bádá v ekotoxikologii, ve sféře interakčních mechanismů při depozici znečištění v různých typech vegetace. V komunisty tabuizované oblasti vědy, kde se výsledky nesměly zveřejňovat, hlavně ne cizojazyčně a už vůbec v západním zahraničí (socialismus přece nemohl mít problémy se znečištěným prostředím). Přesto se nám při jisté konspiraci podařilo tu a tam dostat články do mezinárodního časopisu. Vzpomínám, když jsme s kolegy v r. 1981 publikovali depoziční studii v *Atmospheric Environment* a měli z toho radost. Vzápětí nám ji zkazila soudružka kádruvačka, k níž musel na koberec nejen náš přímý nadřízený, ale k poradě i ředitel ústavu. Za Gorbačova už to bylo snadnější, z té doby máme sérii publikací v několika zahraničních časopisech, především *Science of Total Environment*. Ale podmínku srovnatelně vysokého Hirschova indexu (který se vypočítává na základě bilance impaktovaných publikací a jejich ohlasů ve veřejně dostupných databázích za celý život jedince) s lidmi kariérně ve vědě

nerušenými jinými činnostmi či okolnostmi už nestihnu splnit. Radikální změna v nastavení hodnotících kritérií podle mého názoru dnes vyžaduje skupinu lidí (a oborů) z efektivní soutěže o financování vlastního výzkumu a jde o jednu z nespravedlností nové doby. Nezbyvá než některé grantové zdroje ignorovat a hledat jiné, nejspíš zahraniční. Jakási drobná naděje na zlepšení svítla, když média přinesla rozhovor s nově jmenovaným hlavním vědeckým poradcem ministra školství Petra Fialy, renomovaným prof. Rudolfem Haňkou, který plánuje snahu o návrat v hodnocení výsledků po jednotlivých oborech a s využitím mezinárodních oborových grémíí.

P. S.: Nelze se nezeptat na děkanské úřadování, které tě na řadu let v podstatě odstavilo od aktivní geobotaniky. Jak s odstupem času hodnotíš tuto zkušenost?

Neřekl bych, že „odstavilo“ od vědy, pouze přibrzdilo v některých činnostech, protože taková funkce, pokud se bere jako služba, znamená víc než plný úvazek (souběžně jsem např. první tři roky vedl naši účast na mezinárodním projektu 5. rámcového programu EU BioHab, z jehož stěžejních publikací dodnes přibývá asi nejvíce citací – např. *Landscape Ecology* 2008). Na rozdíl od civilizovaného západního světa se u nás k periodám manažerských zátěží ve formalizovaných výkonových hodnoceních *ex post* nepřihlíží. Myslím ale, že dohledatelné záznamy o faktech a konkrétní čísla z mých 6 let vedení PŘF UK vypovídají o posunech fakulty exaktně. Roční finanční obrát, na začátku období asi půl miliardy Kč se do konce období přibližně zdvojnásobil a „růst“ fakulty by se dal ukázat i na jiných parametrech. Fakulta byla v r. 2009 novému děkanovi předávána s rezervou v řádu desítek milionů. Za možná největší úspěch bych považoval vzkrísení předtím odloženého projektu dostavby kampusu Albertov, a ve spolupráci s Matematicko-fyzikální a 1. lékařskou fakultou upraveného a prosazeného do priorit UK. Souběžně vznikal v dohodě s několika ústavy AV ČR projekt excelentního vědeckého centra Biocev ve Vestci. Změnily se

6 Jako děkan Přírodovědecké fakulty UK v Praze. Promoce v Karolinu (2004)

7 Lokální odrůda jabloně „Košíkové“ z Litomyšlska – význačná věkem dožití až 150 let a rozložitou korunou – „každá větev dá koš plodů“ (rodinná zahrada P. Kováře). Snímky z archivu P. Kováře, pokud není uvedeno jinak

mechanismy rozdělování institucionálních financí ve smyslu větší objektivitě, aniž by byl potlačen princip solidarity za nepředvídaných potíží některé části fakulty, kritéria pro udělování hodností se zvedala a věkový průměr docentů a profesorů postupně klesal.

Nelze si však dělat iluze, že se v téhle pozici lze věnovat převážně koncepční práci – převažují „údržbářské“ aktivity za provozu, který je narušován spoustou technických, legislativních a lidských zádrhelů. Patrně největším existenciálním problémem bylo nepřidělení institucionálních financí fakultě v podobě nových výzkumných záměrů (VZ, na 5–7 let) v r. 2005. Vedení fakulty bylo takřka ze dne na den postaveno před rozhodnutí, zda propustit několik desítek právě těch nejschopnějších lidí z biologie a chemie. Bylo ovšem zjevné, že systém hodnocení návrhů na VZ selhal, že hodnotící grémia sestavená průřezově z odborníků různých institucí, včetně regionálních, použila výběrově pouze některá kritéria (např. pominula publikační úspěšnost navrhovatelských týmů z minulosti). Složitým jednáním s vedením univerzity a s jejím akademickým senátem se podařilo získat finanční „založení“ na jeden rok a dalším úsilím za podpory mnoha externistů v české vědecké obci dosáhnout u Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR vypsání nového „opravného“ kola VZ o rok později. Návrhy nových VZ, koncipované s umocněnou pečlivostí a před podáním prošle přísnou obhajobou všech finančních položek na celouniverzitním senátu, z větší části úspěšly a vědecky posouvaly fakultu až do letošního roku, kdy končí. Vedlejším produktem prvotního neúspěchu s institucionálními prostředky však byl pozitivní fenomén – následně zvýšená frekvence žádostí o granty s úměrným nárůstem v úspěšnosti.

Postupně na fakultě vznikla nová základní pracoviště, např. katedra aplikované geoinformatiky a kartografie (2003), parazitologie (2004), ekologie (2004), buněčné biologie (2007), Chlupáčovo muzeum historie Země (2008) a další.

Přírodovědecká fakulta jako jedna z největších na Univerzitě Karlově je zároveň strukturně nejsložitější, navíc přežívají reminiscence na varianty uspořádání v historii, včetně oddělení oborových skupin do jiných fakult. Vícestupňový model řízení ustavený po r. 1989 tvořil spíše přehradu než motivaci pro komplexnější spolupráci oborů v projektech a snižoval operativnost v rozhodování (což může být i pozitivem, pokud by se dostal do vedení autokrat, ale k obraně proti zvlí slouží, aspoň zatím, jiné demokratické pojistky). Potřebu zjednodušit chod instituce do podoby vstřícnější k získávání „velkých“ typů projektů, jak jsou nabízeny k soutěži ve světových programech, pocítovali zatím všichni revoluční děkani (v již zmíněné historii fakulty se najdou i osvědčené vzory koncipování pracovišť). Najít však konsenzus ve směřování až do podoby programového dokumentu je extrémně obtížné. S mým kolegiem a ve spolupráci s tehdejší senátem se něco takového zdařilo až ve druhém funkčním období. Dílčí kroky v jednotlivých agendách „provozu“ postoupily do různého stadia schválení, ale poté, co se v dalších volbách fakultní senát obměnil, běžné demokratické procedury začaly drhnout, takže základní koncepční návrh, u něhož se předpokládaly alternativní modifikace po diskuzi na fakultních grémiích, by byl potřeboval více času k pochopení smyslu. Alespoň jsme však s dosluhujícím předsedou senátu připravili před volbou nového vedení fakulty změnu, aby děkan po zvolení mohl mít seřanější kolegium: teď se uchází o svůj mandát děkan současně se všemi proděkany, které si vybral, jak s obecnými agendami, tak sekcemi, u nichž velké pravomoce disponovat s rozpočtem tak docházejí jisté legitimizace.

Zkušenost s tím, že i v tak odpovědné funkci jsou dosažené vize zhruba z 50 % pomíjivé, protože jde přece jen o dočasnou

roli, frustruje. Na druhou stranu je to zkušenost užitečná, poznáš kontakty s institucemi, k nimž bys jinak nedosáhl, dozvíš se mnohé o chování lidí na různých úrovních, i sám o sobě.

J. V.: Jako jeden z mála vědců se věnuješ také literární činnosti. Vidiš nějakou paralelu mezi činností vědce a spisovatele?

Na téma srovnávání umění a vědy napsaly už zástupy moudrých hlav mnohé; snad z vlastního prožívání tolik, že „krásno“ je asi jednou z motivací tvořivě se zabývat jedním i druhým. Pracovní postupy se liší, ale intuice a tušení, kam jít za podstatou nějakého jevu, stojí (možná zdánlivě paradoxně) jak na počátku literárního příběhu i básně, tak i vědeckého experimentu nebo systematického pozorování v průběhu ročního cyklu. Poznal jsem řadu osobností od kumštu i z různých vědních oborů, ale jen málo z nich pěstovalo „programový překryv“ s nasazením, aby mířily k mezinárodnímu ohlasu v obojím – příkladem by mohl být mikrobiolog a básník Miroslav Holub (do Živy jsem po jeho úmrtí napsal krátký nekrológ a také v mé vzpomínce na profesora Otakara Matouška v loňském ročníku je tematická zmínka – Živa 1985, 5: LXXIV; 2011, 5: LXXIII–LXXIV). Když jsem byl v r. 2007 pozván, abych jako „píšící vědec“ dělal „partáka“ opravdovému spisovateli Arnoštu Lustigovi při Noci vědců v rámci České hlavy 2007, neodmítl jsem to show hlavně z úcty k němu – podepisovali jsme své knížky pod žižkovskou věží. On tam tehdy sdělil své přesvědčení, že „povaha literární a vědecké práce je si podobná“ a přidal, že on má k vědě vztah podobný jako k ženám – „Obdivuju je, nikdy je nedohoním a vím, že je dobré, že existují.“ Bylo to v září, foukal studený vítr, takže jsme spolu periodicky chodili do zázemí na svačák a povídali také o společných známých – dozvěděl jsem se příběhy z mladších let Ladislava Fukse, který podobně jako Lustig psal o židovské problematice. Rozhodně budu vzpomínat na těch několik nekonvenčních hodin zakončených při rozloučení typickým lustigovským (jako

mladšímu mi samozřejmě tykal): „A s tou vědou to nepřeháněj, ty bejku.“ V průběhu řady let, intenzivně kolem r. 1989, jsem se potkával s mnohými zajímavými postavami světa beletrie, novinářiny, scénaristiky apod. – jen namátkou s Františkem Kožíkem, Nelly Rasmussenovou, Milošem Horanským, Olgou Sommerovou, Otou Ornestem, Zorou Berákovou. Těch o něco mladších – mých vrstevníků – by bylo bezpočet. Každý příběh takových kontaktů by něco přidal k odpovědi na tvou otázku.

P. S.: V rámci odborných aktivit jsi navštívil země na většině kontinentů. Kdyby sis mohl vybrat, ve které části světa bys chtěl prožít poklidný geobotanický důchod?

Mám pocit, že sousloví poklidný geobotanický důchod je zmnožený protimluv. Jednak geobotanika znamená nesetrvávat na jednom místě (i když dlouhodobé monitorování jednotlivých lokalit oboru přináší cenné výsledky), jednak se geobotanik stane důchodcem teprve tehdy, kdy mu nejspíš fyzický stav zabráni v kontaktu s přírodou (pak už je tahle otázka bezpředmětná). Nicméně – tak možná Středozem. Beztak se člověk k staru stává trochu Hobitem.

Děkujeme za rozhovor a do dalšího tvůrčího života přejeme pevně zdraví, osobní spokojenost, nadšení a spoustu energie k dalšímu bádání, objevování..., i k další práci s nadanými studenty a s kolegy různých věkových kategorií.

Redakční rada a redakce by na tomto místě chtěla Pavlovi Kovářovi poděkovat za vše, čím během svého působení v Živě obohatil nejen samotný časopis, ale svými postoji a názory i každodenní redakční život. Přejeme ti Pavle hodně radosti a úspěchů do dalších let!

● P. Dostál: V Botanickém ústavu AV ČR, v. v. i., zkoumá biotické interakce a jejich význam pro rostlinné invaze. Jako diplomant P. Kováře studoval opuštěné rudní odkaliště ve Chvaleticích a jeho kolonizaci rostlinami. V dizertaci se zabýval vlivem terestrických mravenišť na rostlinná společenstva.

● R. Prausová: Působí na katedře biologie Přírodovědecké fakulty Univerzity Hradec Králové. Tématem její dizertace na PřF UK v Praze, vedené P. Kovářem, byl Vývoj travinobylinných ekosystémů v nivě Kněžné na Rychnovsku.

● P. Sklenář: Pod vedením P. Kováře vypracoval diplomovou i dizertační práci. V první studoval vliv topologických výsadeb v labské nivě na původní vegetaci. V doktorské práci soustředil zájem na ekologii a fytogeografii rostlin párama, a ekologii tropů na oddělení geobotaniky katedry botaniky PřF UK v Praze dále rozvíjí.

● J. Vojta: Působí jako odborný asistent na oddělení geobotaniky. S P. Kovářem spolupracuje na výuce, organizaci studentských exkurzí i výzkumných projektech. Zaměřuje se na vegetaci ČR, její vývoj a ovlivnění historií lidského hospodaření v krajině.

Ocenění českých vědců v roce 2012

Akademická prémie – Jaroslav Doležel

Prestížní Akademickou přemii – Praemium Academiae – udělil v úterý 26. června 2012 v sídle Akademie věd ČR v Praze její předseda prof. Ing. Jiří Drahoš, DrSc., dr. h. c., dvěma vynikajícím vědcům. Letošními laureáty se stali doc. Ing. Jaroslav Doležel, DrSc., z Ústavu experimentální botaniky AV ČR, v. v. i., a RNDr. Pavel Spurný, CSc., z Astronomického ústavu AV ČR, v. v. i.

Akademickou přemii získávají mimořádné vědecké osobnosti, které již založily vědecké školy, v mezinárodním měřítku patří ke špičce svého oboru a vytvářejí prestiž Akademie věd ČR jako celku. Smyslem ocenění je podpora našich badatelských kapacit a vytváření takových podmínek, v nichž by mohly lépe rozvinout svůj potenciál ve prospěch Akademie věd a celé české vědy. Finanční prémie do výše pěti milionů Kč ročně zahrnuje po dobu 6 let náklady spojené s výzkumem, pořízením přístrojů a mzdami pro nositele a jeho spolupracovníky.

Jaroslav Doležel je vědeckým ředitelem Centra regionu Haná pro biotechnologický a zemědělský výzkum sídlícího v Olomouci a vedoucím jeho výzkumné jednotky Centrum strukturální a funkční genomiky rostlin Ústavu experimentální botaniky AV ČR, v. v. i. (bližší informace na adresách: www.cr-hana.eu a olomouc.ueb.cas.cz). Zásadním způsobem se podílel na vypracování nových metod analýzy jaderného genomu rostlin, a to včetně průtokové cytometrie, která nachází rozsáhlé uplatnění např. v taxonomii, ekologii i v praktickém šlechtění (viz také Živa 2012, 4: 155–157). Pro nakladatelství Wiley-VCH editoval první a dosud jedinou knihu věnovanou této oblasti (2007). V oboru strukturální genomiky formuloval a rozvinul koncepci chromozomové genomiky, která díky spojení metod cytometrie, cytogenetiky a ge-

nomiky umožňuje analýzu velkých a složitých genomů. Pomocí nově vyvinutých metod získává se svým týmem důležité poznatky o struktuře a evoluci polyploidních a hybridních genomů rostlin a je klíčovým členem mezinárodních konsorcií zaměřených na sekvenování genomů *de novo*, včetně složitého a velmi rozsáhlého genomu jedné z nejdůležitějších obilnin – pšenice. Metody vyvinuté týmem J. Doležela, stejně jako materiály a poznatky pomocí nich získané, jsou pravidelně a rutinně využívány mnoha univerzitními i jinými výzkumnými institucemi v USA, Evropě i v Asii.

Prémie Otto Wichterleho 2012

Prémii Otto Wichterleho převzalo z rukou předsedy Akademie věd ČR prof. Jiřího Drahoše ve středu 13. června 2012 v pražské Lannově vile 19 mladých badatelů do věku 35 let, kteří úspěšně splnili mimořádné významný vědecký úkol v některém ze specializovaných pracovišť AV ČR. Tato Prémie udělovaná od r. 2002 představuje odměnu, která by měla pozitivně stimlovat perspektivní vědce dosahující mimořádných výsledků a plnicí pracovní úkoly důležité pro rozvoj příslušné vědní disciplíny.

V oblasti věd o živé přírodě a chemických věd získali Prémii Otto Wichterleho v r. 2012 tyto pracovníci: RNDr. Ivan Fiala, Ph.D. (Biologické centrum), Mgr. Hana Pivoňková, Ph.D. (Biofyzikální ústav), Mgr. Ing. Pavel Trávníček, Ph.D. (Botanický ústav), Mgr. Lubomír Košťál, Ph.D. (Fyziologický ústav), Mgr. Vendula Bohlen Šlechtová, Ph.D. (Ústav živočišné fyziologie a genetiky), Mgr. Karel Janko, Ph.D. (Ústav živočišné fyziologie a genetiky) a RNDr. Ivo Rudolf, Ph.D. (Ústav biologie obratlovců).

Cena Igora Míchala pro architekta Jiřího Löwa

U příležitosti pátého výročí založení Fakulty životního prostředí na České zemědělské univerzitě v Praze byla 27. června 2012 předána Cena Igora Míchala udělovaná jednou za pět let vědeckou radou fakulty za významný přínos ochraně životního prostředí. Ocenění je spojeno se jménem Igora Míchala (1932–2002), významného krajinného ekologa a lesníka, autora několika zásadních odborných a řady popularizačních publikací.

Cenu obdržel doc. Ing. arch. Jiří Löw, a to především za své teoretické a metodologické práce v oblasti územních systémů ekologické stability a krajinného rázu, ale rovněž za svou celoživotní pedagogickou činnost.

Mezinárodní ocenění za rozvoj limnologie ve Střední a Jižní Americe pro Jiřího Komárka

Významné mezinárodní ocenění převzal letos v červnu prof. RNDr. Jiří Komárek, DrSc., dlouholetý vědecký pracovník Algologického oddělení Botanického ústavu AV ČR, v. v. i., a přední český odborník na problematiku cyanobakterií a řas (viz Živa 2011, 5: LXXVIII). Čestná plaketa mu byla udělena během mezinárodní limnologické konference, konané při příležitosti 20. výročí vzniku Limnologické společnosti Kolumbie (Medellín, Kolumbie, 16.–26. června 2012). Pozn. redakce: limnologie zkoumá fyzikální, chemické a biologické vlastnosti vnitrozemských vod a procesy v nich probíhající.

Kromě 12 hydrobiologů a limnologů z různých států Jižní Ameriky dostali toto ocenění dva evropští specialisté – profesori Joan Armengol z Barcelony a Jiří Komárek. Ocenění J. Komárka bylo zdůvodněno jeho účastí na významných projektech na Kubě, v Belize, Guatemale, Nikaragui a v Brazílii, které vyústily ve vznik mnoha publikací. Dále byla vyzdvihována jeho pedagogická činnost, především působení jako hostujícího profesora na univerzitě UNAM v Mexiku (Universidad Nacional Autónoma de México) v r. 1996 a vedení postgraduálních kurzů zaměřených na diverzitu cyanobakterií, zejména ve sladkovodních a lesních ekosystémech (Argentina, Brazílie, Kolumbie, Guatemala a Uruguay). Zvláště byl zmíněn jeho autorský podíl na přípravě kapitoly o cyanobakteriích ve velkém souborném díle *Freshwater Algae of North America* (nakladatelství Elsevier Science, USA 2003) zahrnujícím i karibskou oblast.

1 Společná fotografie mladých vědeckých pracovníků Akademie věd ČR, kteří získali Prémii Otto Wichterleho pro r. 2012. Ocenění převzali z rukou předsedy AV ČR Jiřího Drahoše (na snímku v první řadě, druhý zleva). Foto L. Svoboda, Archiv SSČ AV ČR, v. v. i.

1

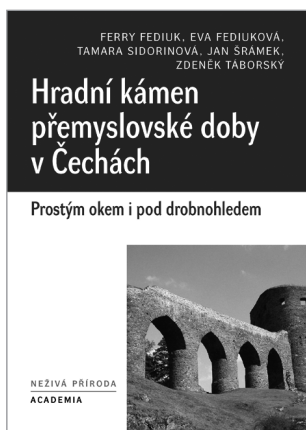

Muž jako evoluční inovace?

Stanislav Komárek
Edice Komárek

Jaké jsou etologie a životní strategie příslušníků samčího pohlaví u lidí i v živočišné říši? Jak vlastně fungují mužské society? Jak se změnil stát, kdysi drsný a k obětem vyzývající Vaterland, ve všeobjímavě pečující Mutterland? Nejeví se islámský svět jako ohrožující hlavně proto, že v něm tato proměna neproběhla? Směřuje západní svět k „vyvanutí“ a „ublahobytnění“, souvisejícímu se stále nižší produkcí potomstva? Jak moc jsou rozdíly mezi pohlavími dané dědičně a v jakém rozsahu kulturně,

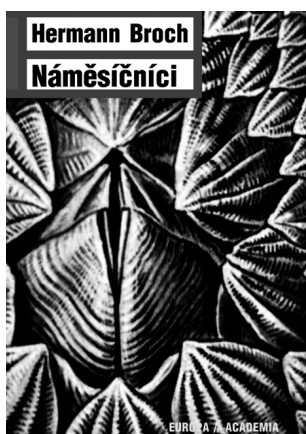
nedochází s „křizí maskulinity“ i ke „křizí femininity“?
264 str. – vázaná – cena 285 Kč

Hradní kámen přemyslovské doby v Čechách

Ferry Fediuk a kolektiv
Edice Živá a neživá příroda
Tato kniha se v obecné části věnuje kameni, jeho minerálním složkám, vlastnostem, využití, zpracování a rozšíření. Ve speciální části je uvedeno 50 hradních objektů, kde vedle historického popisu čtenář nalezne mikroskopický a makroskopický rozbor stavebních kamenů, barevné mikrografické, nákresy výbrusů i kresby objektů. Orientaci v textu umožňuje slovník geologických, archeologických a stavebních pojmů.

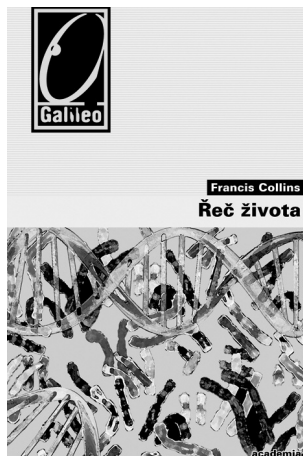
192 str. – vázaná – cena 250 Kč

Náměsíčníci

Hermann Broch
Edice Europa
Náměsíčníci je románová trilogie rakouského spisovatele H. Brocha (1889–1951) sepsaná během let 1930–32. Patří mezi přední díla moderní evropské prózy a představuje první stavební kámen Brochova filozofického pojmání rozpadu hodnot. Autor ji rozčlenil do tří dílů, charakterizovaných pod názvy romantika, anarchie a věčnost. V každém z jejich hrdinů zosobnil „ducha doby“ a usiluje o postihu krize a citění moderního světa.

str. 640 str. – vázaná s přebalem – cena 650 Kč

Řeč života

Francis Collins
Edice Galileo

F. Collins byl vedoucím projektu Lidský genom, jehož výsledkem je přečtení první úplné dědičné informace člověka. Každý týden jsou publikovány informace o nových genech, zapojených do životních procesů. Mnohé z těchto zásadních objevů jsou zde nenáročným způsobem vysvětleny, včetně využití k prospěchu člověka (k tomu slouží hesla na konci kapitol a odkazy na vhodné internetové adresy). Poselstvím knihy je: nečekejte, až onemocníte, abyste se dozvěděli proč, ale získejte včas informace

o svém genomu a využijte je k prevenci. Přeložil Václav Pačes.
str. 320 str. – vázaná – cena 345 Kč

Život novináře

Karel Pacner
Edice Paměť

K. Pacner celý život popularizoval v Mladé frontě/MF Dnes vědu. Nebylo to snadné – nejen kvůli obtížnějšímu přepisu vědeckého pohledu ve čtivý a odborně správný příběh, nýbrž i kvůli dogmatickým příkazům komunistických nadřízených a snaze je obejít. Po r. 1989 se věnoval nejnovějším dějinám a na žádost České televize i špiónáži. Nechybí zde zážitky z dětství, pikantnosti o novinářských začátcích, a jak autor říká: „píšu o všem, na co jsem si vzpomněl“.

448 str. – vázaná – cena 460 Kč

Světla paměti

Zuzana Švabinská
Edice Paměť

Paní Z. Švabinská (nar. 1912) je dcerou malíře Rudolfa Vejrycha a adoptivní dcerou slavného malíře a grafika Maxe Švabinského. Její kniha má všechny vlastnosti dobré vzpomínkové literatury – zahrnuje téměř celé 20. stol. a přináší strhující vyprávění, které přiblíží nejen Maxe Švabinského, jehož tvorba zůstává dodnes předmětem rozporných hodnocení, ale je zároveň upřímným a cenným svědectvím doby plným zajímavých postřehů i detailů.

336 str. – vázaná – cena 395 Kč

Objednávky přijímá:
Expedice ACADEMIA
Rozvojová 135, 160 00 Praha 6 – Lysolaje
tel. 221 403 831; fax 296 780 510
e-mail: expedice@academia.cz

Knihkupectví Academia
Václavské nám. 34, Praha 1, tel. 221 403 840–842
Národní tř. 7, Praha 1, tel. 221 403 856
Na Florenci 3, Praha 1, tel. 221 403 858
Nám. Svobody 13, Brno, tel. 542 217 954–6
Kulturně-literární centrum Academia Ostrava
Zámecká 2, Ostrava 1, tel. 596 114 580

Akademie věd České republiky

Týden vědy a techniky – Výběr z přednášek

ČTVRTEK 1. 11.

13 hod. Akademie věd ČR, Národní 3, Praha 1
Biologické invaze: co o nich víme a jak se z nich poučit?
Ing. Jan Pergl, Ph.D., a prof. RNDr. Petr Pyšek, CSc., Botanický ústav AV ČR, v. v. i.

PÁTEK 2. 11.

9 hod. Akademie věd ČR, Národní 3, Praha 1
Cesta od oocyty přes oplození až k embryu – pohled na buněčný cyklus ve vývoji organismu
RNDr. Petr Šolc, Ph.D., Ústav živočišné fyziologie a genetiky AV ČR, v. v. i.

PONDĚLÍ 5. 11.

17 hod. Hvězdárna a planetárium, Kraví Hora 2, Brno
Energie řas a sinic
Ing. Eliška Maršálková, Ph.D., Botanický ústav AV ČR, v. v. i.

STŘEDA 7. 11.

11 hod. Akademické konferenční centrum, Husova 4a, Praha 1
Nervové sítě a komunikace mezi miliardou neuronů v našem mozku
Prof. RNDr. František Vyskočil, DrSc., Fyziologický ústav AV ČR, v. v. i.

16 hod. Literární kavárna knihkupectví Academia, nám. Svobody 13, Brno
Rozverně příběhy ze života opeřenců – o evolučním významu mimopárových paternit nejen u ptáků
Doc. Mgr. Tomáš Albrecht, Ph.D., Ústav biologie obratlovců AV ČR, v. v. i.

17.30 Literární kavárna knihkupectví Academia, nám. Svobody 13, Brno
Výzkum oceánských pouští
Mgr. Michal Koblížek, Ph.D., Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i.

16 hod. Zoo Ostrava, Michálkovic 197, Ostrava
Antilopa Derbyho – tajemná kráska ze západní Afriky
Ing. Karolína Koláčková, Ph.D., Česká zemědělská univerzita v Praze

ČTVRTEK 8. 11.

11 hod. Akademie věd ČR, Národní 3, Praha 1
Svět prvků aneb Kde se skrývá většina eukaryotické diverzity?
Prof. RNDr. Julius Lukeš, CSc., Parazitologický ústav BC AV ČR, v. v. i.

PONDĚLÍ 12. 11.

13 hod. Akademie věd ČR, Národní 3, Praha 1
Co s oxidem uhličitým? Uložit pod zem! (?)
RNDr. Vít Hladík, MBA., Česká geologická služba

ÚTERÝ 13. 11.

11 hod. Národní muzeum, Vinohradská 1, Praha 1
DNA slabikář: vybrané lekce ze čtení genetické informace
Petr Svoboda, Ph.D., Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.

STŘEDA 14. 11.

9.30 Clam-Gallasův palác, Husova 20, Praha 1
Nano – nahlédněte do fantastického světa, kde je všechno jinak
Doc. Dr. Ing. Miroslav Černík, CSc., Ústav pro nanomateriály, pokročilá technologie a inovace, Technická univerzita v Liberci

17 hod. Faustův dům, Karlovo nám. 40, Praha 2
Těžba břidlicového plynu pomocí hydraulického štěpení
Mgr. Leo Eisner, Ph.D., Ústav struktury a mechaniky hornin AV ČR, v. v. i.

Bližší informace a registrace: www.tydenvedy.cz
Divize vnějších vztahů SŠC AV ČR, v. v. i., Národní 3, Praha 1

Kontaktní údaje pro předplatitele

SEND Předplatné, s. r. o.
P. O. Box 141
140 21 Praha 4

tel.: 225 985 225
fax: 225 341 425
sms: 605 202 115
e-mail: send@send.cz; www.send.cz

Inzerát

Prodám japonský atlas roháčů světa (*Lucanidae*) – Hiroshi Fujita: The Lucanid Beetles of the World. Rok vydání 2010. Kontakt na tel.: 739 403 203

Kalendář biologia

7.–10. listopad 2012: 39. konference České a slovenské etologické společnosti (ČSEtS). Nové Město na Moravě. Více na: <http://www.csets.sk>

22.–24. listopad 2012: Zoológia 2012 (18. Feriancove dni) – vědecký kongres zoologů. Technická univerzita ve Zvolenu ve spolupráci se Slovenskou zoologickou společností SAV. Více na: <http://conferenc-ces.ukf.sk/index.php/zoo/zoo2012>

Výstavy Týdne vědy a techniky 2012
25. říjen až 10. listopad: Očima vědce. FORUM Nová Karolína, Jantarová 3344/4, Ostrava, 10–20 hod.

25. říjen až 15. listopad: Ohromen mikrosvětem. FORUM Nová Karolína, Jantarová 3344/4, Ostrava, 10–20 hod.

1.–15. listopad: Botanika známá neznámá. 100 let České botanické společnosti. Akademie věd ČR, Národní 3, Praha 1, každý všední den 9–18 hod.

1.–15. listopad: Nanosvět očima mikroskopů. Krajský úřad Kraje Vysočina, Žižkova 57, Jihlava, pondělí až čtvrtek 7–17 hod., pátek 7–15 hod.

1.–23. listopad: Rozmanité přístupy při studiu rozmanitosti rostlin. Botanický ústav AV ČR, v. v. i., Návštěvnické centrum, Zámek 1, Průhonice, 8–17 hod.

1. listopad – 31. prosinec: Pohledy do vesmíru. Galerie Středočeského kraje, Barbořská 53, Kutná Hora, 10–18 hod.

12.–15. listopad: Nejzelenější energie pod Sluncem. Akademie věd ČR, Národní 3, Praha 1, každý všední den 9–18 hod.